

УДК [330.322:330.341.1]:351

Білик В. В.,

к.е.н., доцент,

кафедра менеджменту та економічної безпеки,

Черкаський національний університет

ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси

РОЛЬ І МІСЦЕ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті надано обґрунтування важливості інноваційно-інвестиційної компоненти в системі економічної безпеки країни, досліджено зарубіжний досвід реалізації інноваційної моделі економічного розвитку, зокрема, відзначено особливості розвитку Польщі. Проаналізовано сучасні тенденції залучення прямих іноземних інвестицій, охарактеризовано їх структуру, надано оцінку передумовам залучення інвестицій в інновації в Україні. Виділено позицію України за основними рейтингами інноваційного розвитку, представлено основні підходи провідних країн світу до активізації інноваційної діяльності. Доведено, що забезпечити стабільність розвитку країни можливо на засадах стимулювання інвестиційної діяльності в інноваційній сфері.

Ключові слова: інновації, прями іноземні інвестиції, інноваційно-інвестиційна складова, економічна безпека, інноваційний розвиток, зарубіжний досвід.

РОЛЬ И МЕСТО ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Билык В. В.

В статье даны обоснования важности инновационно-инвестиционной компоненты в системе экономической безопасности страны, исследован зарубежный опыт реализации инновационной модели экономического развития, в частности, отмечено особенности развития Польши. Проанализированы современные тенденции привлечения прямых иностранных инвестиций, охарактеризована их структура, дана оценка предпосылкам привлечения инвестиций в инновации в Украине. Выделена позиция Украины по основным рейтингам инновационного развития, представлены основные подходы ведущих стран мира к активизации инновационной деятельности. Доказано, что обеспечить стабильность развития страны возможно на основе стимулирования инвестиционной деятельности в инновационной сфере.

Ключевые слова: інновації, прямі іноземні інвестиції, інноваційно-інвестиційна складова, економічна безпека, інноваційне розвиток, зарубіжний досвід.

THE ROLE AND PLACE OF INNOVATIVE INVESTMENT COMPONENT SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY

Bilyk V.

The paper studies the importance given to innovation and investment component in the economic security of the country. International experience implementing innovative model of economic development in particular is studied. Features of economic development of Poland are considered. Current trends of attraction of direct foreign investments are analyzed, their structure is characterized. The assessment is given to prerequisites of attraction of investments into innovations in Ukraine. The position of Ukraine on the main ratings of innovative development is allocated. The main approaches of the leading countries of the world to activation of innovative activity are presented. Actualized that is very important for Ukraine to ensure a more rational structure of diversification of sources of financing of scientific activity and the effectiveness of the return on investment in science. It is proved that traditional methods are not applicable in the circumstances and that to ensure the stability of the country is possible on the basis of stimulation of investment activity in the sphere of innovations.

Keywords: innovation, foreign direct investment, innovation and investment component, economic security, innovative development, foreign experience.

Постановка проблеми. В світлі тенденцій та подій, які відбуваються в Україні, гостро постає необхідність вибору стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку, які відповідали б реаліям сучасності та водночас сприяли б забезпеченню «прориву» конкурентоспроможності країни. Протягом останніх років Україна пережила фінансову кризу, боролась із її наслідками, зазнала значних політичних потрясінь, тимчасово втратила територіальну цілісність, припинили функціонування ряд структуроутворюючих підприємств на Сході України, що істотно ослабило її економічну систему та поставило її на межу виживання перед загрозою колапсу. Традиційними заходами, націленими на поетапне впровадження концептуальних засад модернізації економіки, що декларуються в стратегічних документах розвитку держави [1], вийти з такого стану неможливо. Економічна система дійшла до точки біфуркації, після настання якої або вона вийде на якісно новий рівень розвитку, або зруйнується. Перший варіант розвитку подій можливий лише на основі реактивних, принципово нових ідей реформування та залучення інвестиційного капіталу для їх реалізації. У зв'язку із цим в контексті необхідності забезпечення економічної безпеки

країни на перший план виходять питання інноваційно-інвестиційних домінант соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інноваційного та інвестиційного розвитку не нова для теорії та практики, в різний час нею займалися вчені із різних галузей наук, що підтверджує міждисциплінарність та особливу значимість тематики дослідження. Глибокі дослідження в галузі інноваційних засад розвитку проведені зарубіжними вченими Дж. Бортсом, Ж.-Р. Будвілем, Л. Водачек, О. Водачковою, П. Друкером, М. Клейтоном, Б. Лундваллом, Е. Менсфілд, Г. Меншем, Р. Нельсоном, Дж. Ніос, Ф. Перру, Б. Санто, Р. Солоу, Б. Твісса, К. Фріменом, Т. Хегерстрандом, М. Хіроокі, Й. Шумпетером та іншими.

Інвестиційний аспект розгляду проблем розвитку країни досліджували Бочаров В. В., Гриньова В. М., Макух Т. О., Мельник А. Ф., Сілюкова С. та ін.

В процесі дослідження головний акцент зроблено на світовому досвіді, зокрема і досвіді Польщі, як країни, що за порівняно короткий проміжок часу, використовуючи сучасні механізми та ставлячи акценти на інноваціях та інвестиціях, не лише спромоглась стабілізувати макроекономічну ситуацію, забезпечити високий рівень функціонування економічної безпеки, а й досягла стійких темпів соціально-економічного зростання. Зарубіжний досвід інвестування в інновації є об'єктом дослідження Молдован О. [3], Тувакової Н. [4], Козлової А. [6], Семиноженко В. [7], Віноградової О. [10] та ін.

Метою статті є обґрунтування важливості інноваційно-інвестиційної компоненти в системі економічної безпеки.

Основні результати дослідження. Перш ніж перейти до розгляду власне інноваційно-інвестиційної складової доцільно розглянути нинішню ситуацію в країні. Згідно із статистичними даними, останні роки відзначаються наявністю негативної динаміки до зростання обсягу державного боргу та його наближення до обсягу ВВП країни.

У розрахунку на душу населення зовнішнє боргове навантаження склало 2888,9 дол. США при обсязі ВВП 3014,6 млн. дол. Порівняно з 2013 р. відбулося зниження обох показників при значному превалюванні останнього: -7,5 % та -25,2 % відповідно. Станом на 01.01.2015 р. обсяг ВВП та розмір ВЗБ майже відповідав рівню кризового 2010 року, хоча по динаміці нарощення обсяг ВВП в млн. дол. США за рік збільшився на 16,8 % порівняно зі зростанням розміру боргу на 2,2 % (у розрахунку на душу населення) [2].

Така економічна ситуація, яка нині сформувалась в Україні, не є унікальною в світовій практиці, проте багато країн знайшли резистентні та дієві механізми, які б дали змогу країні вийти на висхідну траєкторію зростання. Прикладом країни, яка може бути використана як приклад для апробації досвіду виходу з кризи та формування ефективної системи економічної безпеки, є Польща. Враховуючи деяку схожість ситуації, історичні передумови,

наявність спільного кордону, саме Польща може бути орієнтиром для позитивних зрушень в Україні.

Польща, яка ще в 90-х роках минулого століття чітко трималася курсу на євроінтеграцію, досягла більших економічних успіхів порівняно з Україною, яка намагалася отримати дивіденди, декларуючи інтеграційні прагнення одночасно в східному і західному напрямках. При цьому з часу приєднання Польщі до ЄС економічне зростання країни відчутно прискорилося, а темп зростання ВВП у всі роки був вищим, ніж середньоєвропейський показник. Це дало можливість зменшити розрив у рівні економічного розвитку між Польщею і ЄС – відношення ВВП на душу населення держави до середнього значення по ЄС зросло з менш як 50% перед приєднанням до ЄС до 63% – у 2012 р. Окрім номінального зростання ВВП, важливими є позитивні структурні трансформації виробництва та експорту в бік високотехнологічної продукції. Наразі значний внесок у ВВП роблять машинобудування, ІТ-індустрія, будівництво, легка промисловість, освіта та наука [3].

Варто акцентувати увагу на тому, що уряд Польщі зробив акцент не на «традиційних» видах економічної діяльності, а на прогресивних, таких як ІТ-індустрія, освіта та наука.

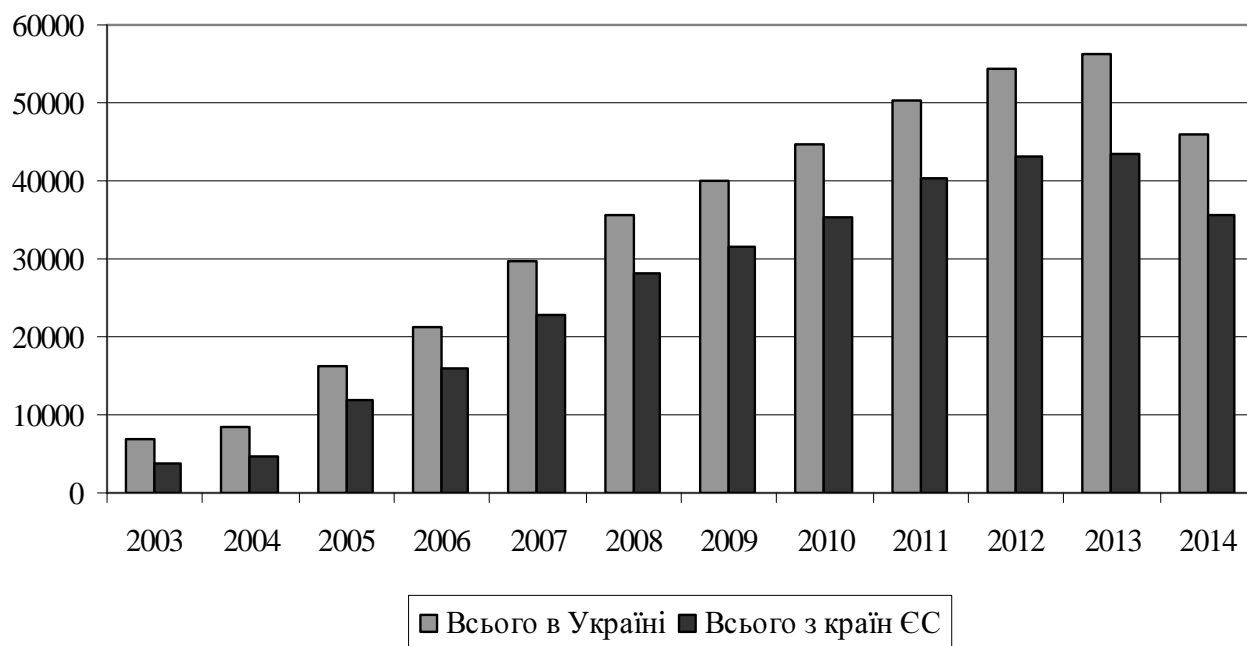

Рис. 1. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україні (та з країн ЄС) у 2003-2014 рр., млн. дол.

Джерело: [2]

Важливим питанням, яке потребує особливого розгляду, є вступ Польщі до ЄС, що відкрило для неї нові можливості, зокрема щодо реалізації різних проектів та програм і

залучення прямих іноземних інвестицій: 90% інвестицій в Польщу припадають на європейські й американські компанії, і їх прихід в країну зумовлений інтеграцією держави до єдиного економічного західного простору. В період 2003-2012 рр. Польща залучила майже втричі більше інвестицій, ніж Україна. Протягом 2014 року в економіку України залучено 45916 млн. дол. інвестицій, зокрема із них 35,6 млрд. дол. – інвестиції з країн ЄС [2].

Протягом 2003-2013 рр. ми спостерігаємо стійку тенденцію до зростання обсягу прямих іноземних інвестицій, проте їх недостатньо, щоб забезпечити необхідні параметри конкурентоспроможності. Проте більш важливим чинником є не те, скільки надходить інвестицій з-за кордону, а в їх оптимальному розміщенні, адже їхня величина, доцільність галузевого та територіального розосередження, все сильніше впливають на підвищення економічної активності населення, створенню нових робочих місць, а інколи цілих виробничих галузей національного господарства, що в кінцевому варіанті визначає структуру економіки держави та формує її політику. Залучення коштів іноземних інвесторів сприяє активізації інвестиційного процесу, впровадженню нових технологій, використанню передового зарубіжного досвіду, розвитку малого і середнього бізнесу, зростанню інвестиційного потенціалу та ін. [4].

Понад 30 % прямих іноземних інвестицій спрямовується в промисловість, зокрема з них понад 80 % – у переробну сферу, зокрема металургійне виробництво та виготовлення готових металевих виробів (42 %). Також значна частка – 30 % – спрямовується у фінансову діяльність. Для порівняння: в освіту спрямовується лише 0,01 % ПІІ щорічно [2].

У Польщі, зокрема, бюджетне фінансування витрат на інноваційні дослідження складає понад 60 %, у Чехії – понад 40 % [5].

Для України проблема полягає не тільки в необхідності збільшення інвестицій в науку (середній рівень у світі – 2% ВВП), а й в забезпеченні більш раціональної структури диверсифікації джерел фінансування наукової діяльності та ефективної віддачі від вкладень в науку. Визначення і активна реалізація пріоритетів інноваційного розвитку України повинні базуватися на світових стратегічних критеріях і механізмах підвищення конкурентоспроможності економіки на світовому і внутрішньому ринках. Ці завдання мають вирішуватися системно і одночасно освітою, наукою, підприємництвом [6].

Якщо поглянути на нашу державу в координатах міжнародних рейтингів, то можна побачити певною мірою суперечливу картину. Наприклад, за Глобальним інноваційним рейтингом, складеним агентством Bloomberg, Україна входить до 50 країн-лідерів світу за рівнем інноваційного розвитку (42 місце за підсумками 2012 р.). Найсильнішими сторонами України, з погляду інноваційності, визнаються: охоплення населення вищою освітою (6 місце у світі), патентна активність (17 місце), інтенсивність НДДКР (39 місце), технологічні

можливості промисловості (34 місце). Єдине, що заважає нашій державі піднятися вище в цьому рейтингу, – підсумкова низька ефективність економіки (69 місце).

Згідно з оцінками Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Україна належить до держав із середнім рівнем інноваційності (79 позиція за фактором інноваційності та досвідченості бізнесу, за підсумками 2012 р.). Привертає увагу нерівномірність і дисбаланс у розвитку різних складових інноваційності (Innovation) та факторів підвищення ефективності економіки (Efficiency Enhancers). Наприклад, усе, що стосується людських ресурсів – освіченості, наявності кваліфікованих кадрів, ринку праці, патентної активності населення, освітньої й наукової інфраструктури, – залишається на незмінно високому рівні. Проте інституційна та організаційна складові, у тому числі залученість компаній до інноваційних процесів, конкурентність на внутрішньому ринку, регуляторне середовище, мало сприяють перетворенню інновацій на масові і всеосяжні [7].

Згідно із інноваційним рейтингом Global Innovation Index 2013, Україна посіла 71-ше місце у новому інноваційному рейтингу, опустившись за рік на вісім позицій [8]. Водночас, Україна є одним з лідерів за інноваційністю у групі з 36 країн з середньо-низьким рівнем доходу. Хоча у 2012 році інноваційний потенціал України оцінений у 63-тє місце [9].

Незважаючи на те, що суспільство плекає значний інноваційний, інтелектуальний і творчий потенціал, цей потенціал практично не має значного впливу на економіку. Економічний розвиток продовжує здійснюватися за інерційним сценарієм та згідно з екстенсивною моделлю.

Аналіз світового досвіду свідчить, що в основі інноваційного стрибка більшості країн-лідерів сучасної економіки лежать достатньо прості й не дуже витратні, з погляду фінансів, рішення. Головний чинник успіху — систематичність і безперервність кроків, спрямованих на стимулювання інновацій. Так, в основі політики підтримки інновацій Фінляндії лежать три принципи. По-перше, всі університети у цій країні мають статус дослідних, а з 2010 р. їм надано пільги на ввезення обладнання і можливість отримати у власність нерухоме майно, чим закріплена повна фінансова і дослідницька автономність вузів. Потужним інструментом стимулювання інновацій виступає також Агентство з фінансування технологій та інновацій Фінляндії TEKES, яке координує політику у сфері НДДКР та інновацій шляхом планування фінансових витрат. Щорічний бюджет TEKES становить майже 600 млн євро. Близько 40% цих коштів виділяється університетам, а 60% – приватним компаніям. По-третє, центром інноваційного розвитку Фінляндії є Національний фонд з досліджень та розвитку SITRA. Це незалежний державний фонд, що працює під наглядом парламенту.

У Франції реалізується політика, побудована на поєднанні прямих і непрямих методів підтримки інновацій. Пряма фінансова підтримка надається у вигляді безвідсоткової позики терміном до 5-6 років. Причому позика підлягає поверненню тільки у разі успішного

виконання проекту. У Німеччині поширеним інструментом підтримки інноваційного розвитку є податкові пільги, які поділяються на три головних різновиди: спеціальні норми амортизаційних відрахувань, створення резервів неоподатковуваного прибутку та інвестиційні надбавки, які виплачуються податковими відомствами [10]. Крім того, з початком кризи, відповідно до програми високотехнологічного розвитку, було об'єднано банківську групу KfW і промислові корпорації BASF, Deutsche Telekom та Siemens у високотехнологічний фонд High-Tech Gründerfonds з обсягом капіталу близько 272 млн євро. Фонд інвестує у нові високотехнологічні компанії, які демонструють багатообіцяючі результати досліджень і планують впровадити їх у виробництво. Існує також спеціальна програма EXIST Міністерства економіки і технологій: з бюджетних коштів Міністерства науки і технологій фірмам надаються позики на нові технології.

Країни Азійського регіону досягли вражаючих результатів у побудові індустріально та технологічно розвинених економік передусім завдяки концентрації зусиль на стимулюванні інноваційної активності підприємств і технологічному ускладненні промисловості. Зокрема, у Китаї держава стимулює участь фірм (незалежно від форм їхньої власності) у розвитку технопарків [7].

Висновок. Таким чином, у світовій практиці підтримки інноваційної діяльності напрацьовано багато інструментів, за допомогою яких держава реалізує потрібні функції у цій сфері. Серед них можна виділити декілька груп: пряма фінансова підтримка інноваційних процесів; податкові пільги для інноваторів; інші правові, інфраструктурні, економічні й політичні інструменти підтримки інновацій.

Державна політика України у стимулюванні інновацій базується на визнанні пріоритетного статусу науково-технічного та інноваційного розвитку. Але мусимо визнати: щоб принцип пріоритетності був дієво реалізований, зроблено наразі лише перші кроки. Сучасний стан та перспективи вітчизняної економіки потребують реалізації стратегії випереджаючого розвитку економіки на основі активізації інноваційних чинників за рахунок: продукування наукових знань і інновацій; освіти і підвищення кваліфікації; комерціалізації наукових знань і інновацій; використання інновацій; управління і регулювання інноваційного розвитку економіки; належного фінансового забезпечення перетворень.

1. Віноградова О. Р. Аналіз світового досвіду інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств / О. Р. Віноградова // *Економіка промисловості*. – 2012. – № (1-2)/(57-58).

2. Исследование INSEAD: Глобальный индекс инноваций 2013 года [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2013/07/01/6051>.

3. Козлова А. І. Індикатори інноваційного розвитку економіки і промислових підприємств [Електронний ресурс] / А. І. Козлова. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3760>.
4. Молдован О. Інтеграція до ЄС: досвід Польщі та виклики для України [Електронний ресурс] / О. Молдован. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/integraciya-do-yes-dosvid-polschi-ta-vikliki-dlya-ukrayini-.html>
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Євростат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.ua>
7. Парламенські слухання «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/index.htm
8. Семиноженко В. Чи можливий в Україні інноваційний стрибок? / В. Семиноженко // Дзеркало тижня. Україна. –17 травня 2013.
9. Тувакова Н. В. Ретроспективний аналіз інноваційних моделей економічного зростання / Н. В. Тувакова // Фінансовий простір. – 2011. – № 3.
10. *Global Innovation Index 2012* / ed.S. Dutta, INSEAD. – The Business School of The World, 2012.

Стаття надійшла до редколегії 21.03.2016 р.